

ظرفیت‌شناسی دولت الکترونیکی و مدیریت داده در کشور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۰۷۰۷
کد موضوعی: ۲۹۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۲/۲۰

عنوان گزارش:

ظرفیت‌شناسی دولت الکترونیکی و مدیریت داده در کشور

نام دفتر:

مطالعات مدیریت (گروه دولت الکترونیک و مدیریت داده)

نوع گزارش: طرح/لایحه □، نظارتی □، راهبردی □ ■ پیش‌نویس قانونی □

تهیه و تدوین:

یحیی مرتب (مدیرگروه دولت الکترونیک و مدیریت داده)

اظهار نظرکننده:

محمدامین احمدلو (مطالعات انرژی، صنعت و معدن)

اظهار نظرکنندگان خارج از مرکز:

مهرداد حیدری (اندیشکده شاخص)، محمدحسین خانی (کارشناس حوزه دولت الکترونیک)

ناظران علمی:

مهدی عبدالحمید، حسین اصلی‌پور

گرافیک و صفحه‌آرایی:

ساجده زارع‌مرزی

ویراستار ادبی:

زهره عطاردی

واژگان کلیدی:

۱. دولت الکترونیکی

۲. داده

۳. ظرفیت‌شناسی

۴. SOAR

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۲/۱۱/۰۲

فهرست مطالب

چکیده	۶
خلاصه مدیریتی	۷
۱. مقدمه	۹
۲. بازیگران و نهادهای ذی نفع در حوزه دولت الکترونیکی و مدیریت داده	۹
۳. روش‌شناسی	۱۱
۴. تبیین ارکان مدل SOAR در زمینه دولت الکترونیکی	۱۱
۴-۱. نقاط قوت	۱۱
۴-۲. فرصت‌ها	۱۸
۴-۳. چشم‌اندازها	۱۹
۴-۴. نتایج	۲۱
۵. ظرفیت‌شناسی دولت الکترونیکی در کشور	۲۲
۵-۱. ظرفیت قانون اساسی و قوانین کشور و نهادهای هماهنگ‌کننده و تصمیم‌گیر در زمینه دولت الکترونیکی	۲۲
۵-۲. ظرفیت نسل جوان و نیروی متخصص در کشور	۲۲
۵-۳. ظرفیت نمونه‌های موفق قابل ارائه دولت الکترونیکی در کشور	۲۲
۵-۴. ظرفیت مشارکت بخش خصوصی در الکترونیکی و هوشمندسازی خدمات دولتی مبتنی بر دسترسی کافی مردم به اینترنت	۲۳
۵-۵. ظرفیت بهره‌برداری از پنجره واحد خدمات هوشمند دولت در توسعه همکاری‌های بین‌المللی	۲۳
۶. پیشنهاد‌های سیاستی	۲۳
۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۴
منابع و مأخذ	۲۵

فهرست جداول

جدول ۱. ۲۳ پروژه اولویت‌دار دولت الکترونیکی	۱۳
جدول ۲. برخی از مهم‌ترین نهادهای سیاستگذار و مجری در زمینه دولت الکترونیکی	۱۴
جدول ۳. پایگاه‌های داده و اطلاعات پایه و سازمان‌های متولی آنها	۱۷

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. بازیگران اصلی دولت الکترونیکی در دولت	۱۰
شکل ۲. بازیگران دولت الکترونیکی و داده خارج از دولت	۱۰
جدول ۱. ۲۳ پروژه اولویت‌دار دولت الکترونیکی	۱۳
جدول ۲. برخی از مهم‌ترین نهادهای سیاستگذار و مجری در زمینه دولت الکترونیکی	۱۴
جدول ۳. پایگاه‌های داده و اطلاعات پایه و سازمان‌های متولی آنها	۱۷

ظرفیت‌شناسی دولت الکترونیکی و مدیریت داده در کشور

چکیده

دولت الکترونیکی امروزه به‌عنوان راهکاری برای کاهش هزینه‌های دولت، بهبود خدمات شهروندان و افزایش اثربخشی و بهره‌وری بخش عمومی در نظر گرفته می‌شود. یکی از راهکارهای تعیین وضع موجود و تهیه سیاست‌های برای وضع مطلوب، شناخت نقاط قوت و فرصت‌ها مبتنی بر مدل SOAR است. در این گزارش مبتنی بر این مدل وضعیت دولت الکترونیکی و داده در کشور مورد بررسی قرار گرفته و نقاط قوت، فرصت‌ها، چشم‌اندازها و نتایج احصا شده است. براساس آن در مجموع پنج ظرفیت شناسایی و پیشنهادهای سیاستی متناظر با هر کدام بیان شد. گزارش‌های ظرفیت‌شناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی گزارش‌هایی هستند که تلاش دارند تا مبتنی بر نقاط قوت و ظرفیت‌های شناخته شده کشور، پیشنهادهایی را جهت بهبود وضع موجود ارائه دهند. ظرفیت قانون اساسی و قوانین کشور و نهادهای هماهنگ‌کننده در زمینه دولت الکترونیکی، نسل جوان و نیروی متخصص در حوزه فناوری اطلاعات در کشور، نمونه‌های موفق ارائه خدمات الکترونیکی در کشور، مشارکت بخش خصوصی در هوشمندسازی خدمات دولتی و بهره‌برداری از پنجره واحد خدمات هوشمند دولت در توسعه همکاری‌های بین‌المللی از جمله ظرفیت‌های شناسایی شده در این زمینه هستند.

بیان / شرح مسئله

استفاده از فناوری‌های جدید در جهت ارائه خدمات عمومی به مردم و به تبع هوشمندسازی و دولت الکترونیکی، از مسائل اجتناب‌ناپذیر عصر حاضر است. در این حوزه کشورهای مختلف در حال رقابت با یکدیگر هستند و تلاش دارند که در این رقابت از یکدیگر عقب نیفتاده و روز به روز از یکدیگر پیشی گیرند. شناخت وضعیت موجود کشور در زمینه دولت الکترونیکی و مزایا و فرصت‌ها و داشته‌های کشور در این عرصه موجب می‌شود که تصمیمات آتی دقیق‌تر و مبتنی بر نقاط قوت کشور صورت گیرد. به عبارت بهتر، هرگونه سیاستی که در عرصه دولت الکترونیکی و داده بدون در نظر گرفتن وضعیت فعلی و نقاط قوت آن صورت گیرد، ناکامل بوده و ممکن است سیاستگذاران را به اهداف در نظر گرفته شده نرسانند. در این گزارش براساس مدل SOAR که ابتدا نقاط قوت، فرصت‌ها، آرمان‌ها و در نهایت نتیجه‌ها را بررسی می‌کند، وضعیت کشور در حوزه دولت الکترونیکی مورد مذاقه قرار گرفته است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

با توجه به تحلیل وضعیت کشور مبتنی بر مدل SOAR در هر محور نکات ذیل مورد شناسایی قرار گرفت:

- نقاط قوت:

- وجود قوانین، مقررات و سیاست‌های کلی قابل قبول در کشور،
- تقسیم کار معین میان دستگاه‌های سیاستگذار و مجری در کشور،
- طراحی و پیشرفت پنجره واحد خدمات هوشمند دولت،
- طراحی پورتال داده باز،
- نمونه‌های موفق دولت الکترونیکی در کشور،
- وجود و تربیت نیروی انسانی متخصص،
- توسعه سامانه‌های مختلف نظام اداری در کشور.

- فرصت‌ها:

- روندهای رو به افزایش جهانی در زمینه دیجیتالی و هوشمندسازی دولت‌ها،
- افزایش دسترسی مردم به اینترنت،
- مشارکت بخش خصوصی در هوشمندسازی خدمات دولتی،
- جمعیت جوان کشور،
- همکاری‌های بین‌المللی در عرصه داده و دولت هوشمند.

- چشم‌اندازها:

- هوشمندسازی تمامی خدمات دولت بدون دخالت انسانی،
- الکترونیکی شدن تمامی معاملات دولتی،
- ارتقا و بهبود نمره کشور در شاخص‌های جهانی دولت هوشمند از جمله شاخص EGD
- استقرار کامل دولت الکترونیکی،
- حکمرانی داده و حکمرانی داده‌مبنا،
- افزایش همکاری شهروندان در دولت الکترونیکی،

نتایج:

- تدوین قوانین مورد نیاز در حوزه دولت الکترونیکی و داده،
- تحقق واقعی داده باز در کشور،

- ایجاد فرماندهی واحد در عرصه دولت الکترونیکی کشور،
- پیشرفت تعامل پذیری داده و اطلاعات در کشور،
- ظرفیت‌های شناسایی شده،
- ظرفیت قانون اساسی و قوانین کشور و نهادهای هماهنگ‌کننده و تصمیم‌گیر در زمینه دولت الکترونیکی،
- ظرفیت نسل جوان و نیروی متخصص در کشور،
- ظرفیت نمونه‌های موفق قابل ارائه دولت الکترونیکی در کشور،
- ظرفیت مشارکت بخش خصوصی در الکترونیکی و هوشمندسازی خدمات دولتی مبتنی بر دسترسی کافی مردم به اینترنت،
- ظرفیت بهره‌برداری از پنجره واحد خدمات هوشمند دولت در توسعه همکاری‌های بین‌المللی.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

متناسب با ظرفیت‌های شناسایی شده در این گزارش، پیشنهادهایی به منظور بهبود وضعیت کشور و حرکت به سمت آرمان‌ها و اهداف نتیجه‌گیری شده بیان می‌شود:

– **هماهنگی و مدیریت واحد در اجرای سیاست‌های دولت الکترونیکی:** با توجه به نهادها و سازمان‌های متعدد سیاستگذار و مجری در این زمینه و تعدد سیاست‌های اثرگذار در خصوص دولت الکترونیکی و همچنین عدم اجرای سیاست‌های وضع شده، این وضعیت، نشان‌دهنده آن است که در حیطه اجرا، نیازمند پیگیری و تلاش برای اجرای سیاست‌هاست. از این رو، با توجه به تعدد و اختلاف وظایف سازمان‌ها و گاهی تعارضات موجود، موجب عدم حرکت در جهت پیشبرد اهداف خواهد شد، لذا استفاده از اصل (۱۲۷) قانون اساسی در جهت تعیین نماینده ویژه رئیس‌جمهور در خصوص اجرای سیاست‌های دولت الکترونیکی و مدیریت داده در کشور، ضروری است.

– **توسعه و بهبود داده باز در کشور:** همان‌طور که بیان شد، سامانه ملی داده باز در کشور راه‌اندازی شده و دستگاه‌های مختلف ملزم به ارائه داده‌های خود در این سامانه هستند. صرف اعلام و ابلاغ مصوبات منجر به اجرایی شدن آنها نمی‌شود. در این زمینه پیشنهاد می‌شود که شاخص‌های دقیقی از نحوه و میزان ارائه داده‌های باز گزارش شده توسط دستگاه‌ها در جشنواره شهید رجایی اعمال شود و به ارائه داده و اطلاعات خارج از شاخص‌های تعیین شده امتیازی تعلق نگیرد.

– **نگاهدشت نیروی انسانی متخصص:** همان‌طور که در ظرفیت‌های مطرح شده بیان شد، یکی از مهم‌ترین مسائل کشور در حوزه فناوری اطلاعات، نیروی انسانی است. نیروی انسانی در این حوزه اگرچه با هزینه و تلاش کشور تربیت شده است، اما به دلیل عدم توانمندی در نگهداشت نیروی انسانی و عدم تأمین نیازهای آنها، غالباً مهاجرت کرده یا در صورت عدم مهاجرت، به دلیل عدم جذابیت‌های مالی دستگاه‌های دولتی، به بخش خصوصی یا فریلنسری مشغول می‌شوند. دولت چاره‌ای جزء بازاندیشی در میزان حقوق و دستمزد نیروی انسانی حوزه فناوری اطلاعات و تغییر در فرایندهای انگیزشی در جهت نگهداشت این نیروها را نداشته و با توجه به جذابیت‌های روزافزون کشورهای مختلف و همسایه برای جذب این اشخاص، اقدامات عاجل و سریعی در این زمینه نیاز است.

– **بهبود تعامل پذیری داده و اطلاعات در کشور:** تعامل‌پذیری داده و اطلاعات در کشور با تصویب قانون مادر آن یعنی [قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی](#) در سال ۱۴۰۱، رشد و خیز بسیاری داشته است. به عبارت بهتر، بعد از تصویب این قانون، دستگاه‌ها و نهادهای نظارتی می‌دانند که در جهت تبادل داده و اطلاعات بین دستگاهی در کشور و ارائه خدمات به بخش خصوصی در این زمینه، باید به کدام نهاد مراجعه کرد. اگرچه توفیقات بسیاری پس از تصویب این قانون حاصل شده است، اما پس از گذشت دو سال از این قانون، برخی از موارد آن نیاز به اصلاح و تکمیل دارد. برای نمونه، ذکر پایگاه آمار سازمان ملی آمار در این قانون موجب شده است که دستگاه‌های اجرایی که به صورت پیش‌فرض در جهت تولید آمارهای باکیفیت و مورد نیاز به سازمان ملی آمار، چالش نداشتند، هم‌اکنون ارائه اطلاعات به این سازمان را منوط به تصویب کارگروه تعامل‌پذیری می‌دانند.

۱. مقدمه

دولت الکترونیکی امروزه به‌عنوان راهکاری برای کاهش هزینه‌های دولت، بهبود خدمات شهروندان و افزایش اثربخشی و بهره‌وری بخش عمومی در نظر گرفته می‌شود. ۱۷۹ کشور از ۱۹۲ کشور عضو سازمان ملل در این زمینه اقداماتی در نظر گرفته‌اند، لذا دولت الکترونیکی به‌عنوان اولویتی جهانی شناسایی شده است. در واقع دولت‌ها در سراسر جهان با مسائلی مواجه شده‌اند که آنها را وادار به ارائه خدمات خود با بهره‌وری بیشتر می‌کند و راهکار این موضوع در استفاده از ارتباطات فناوری‌های اطلاعات و پیاده‌سازی دولت الکترونیکی یافت شده است.

دولت الکترونیکی مسیری تعریف می‌شود که دولت‌ها در آن، از نوآورانه‌ترین فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به ویژه قابلیت‌های مبتنی بر وب استفاده می‌کنند تا به شهروندان و کسب و کارها روش‌های مناسب‌تری برای مدیریت اطلاعات و خدماتشان ارائه، کیفیت خدمات را بهبود و امکان مشارکت در فرایندها و نهادها را بیشتر کنند. در تعریفی دیگر، دولت الکترونیکی «فرایند مستمر بهینه‌سازی ارائه خدمت، مشارکت مردم و حکمرانی با ایجاد ارتباط‌های داخلی و خارجی از طریق فناوری، اینترنت و رسانه‌های جدید است که این ارتباطات شامل ارتباط «دولت به شهروند»،^۱ «دولت به کارمند»،^۲ «دولت به کسب و کار»^۳ و «دولت به دولت»^۴ است.

در ایران نیز از دهه ۷۰ استفاده از فناوری اطلاعات به‌منظور افزایش بهره‌وری دولتی مورد توجه قرار گرفت و از این فناوری در قسمت‌های مختلف بخش عمومی استفاده شد. در این گزارش به بررسی ظرفیت‌های موجود در کشور در راستای بهبود و پیشبرد دولت الکترونیکی و مدیریت داده براساس مدل SOAR پرداخته خواهد شد. در این چارچوب به نقاط قوت و ظرفیت‌های موجود و ترسیم چشم‌اندازهای آینده و نتایج و دستاوردهای مبتنی بر این چشم‌اندازها پرداخته می‌شود. نقاط قوت و فرصت‌های حوزه مورد پژوهش ناظر بر وضع موجود و چشم‌اندازها و نتایج مورد انتظار ناظر بر وضع مطلوب (آینده) بوده و با ترکیب این ابعاد می‌توان ظرفیت‌های مناسب حوزه مورد نظر را شناسایی کرد.

۲. بازیگران و نهادهای ذی‌نفع در حوزه دولت الکترونیکی و مدیریت داده

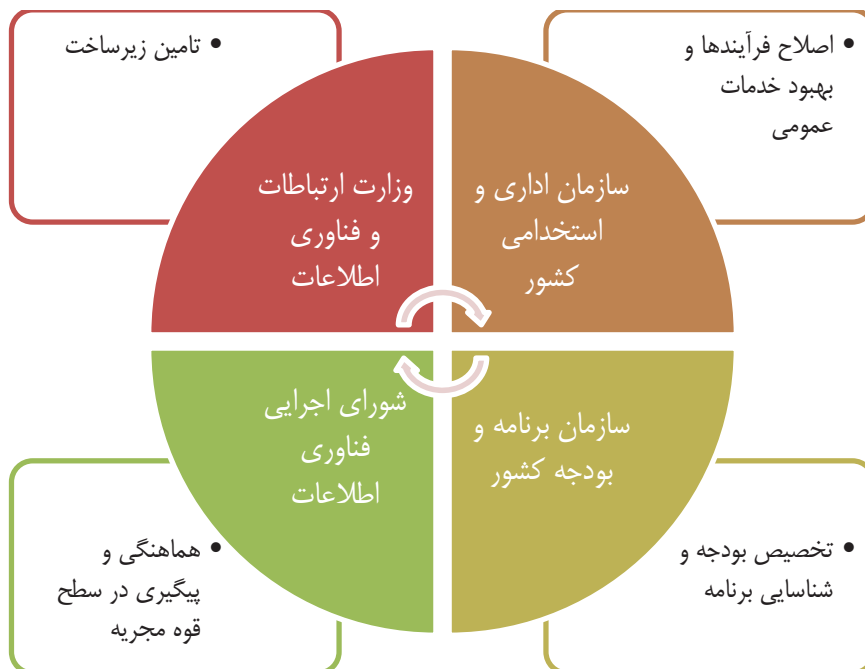
دولت الکترونیکی، دولت هوشمند، دولت دیجیتال، و... عبارات متفاوتی است که با اغماض همگی به دنبال یک هدف و آن پیشرفت بهره‌وری در نظام اداری و ارائه خدمات به‌طور صحیح، دقیق و بدون دخالت انسانی و بدون حضور فیزیکی شهروندان هستند. در کشور، به دلیل دغدغه‌های فراوان نسبت به این موضوع در نظام اداری کشور، نهادها و سازوکارهایی به موازات یکدیگر تشکیل شده‌اند و تلاش شده است که هر کدام از نهادها قسمتی یا چند قسمت از وظایف این مهم را برعهده گرفته‌اند، اما هنوز با مدل مطلوب انجام وظایف در جهت ایجاد دولت الکترونیکی، فاصله وجود دارد.

با توجه به تلازم و همراهی موضوع داده در کشور و ایجاد دولت هوشمند، تلاش می‌شود تا بازیگران و مسائل هر دو حوزه با یکدیگر معرفی شوند. به‌طور کلی می‌توان چهار بازیگر اصلی را در دولت شناسایی کرد که در شکل ۱ مشخص شده است.

1. G2C
2. G2E
3. G2B
4. G2G

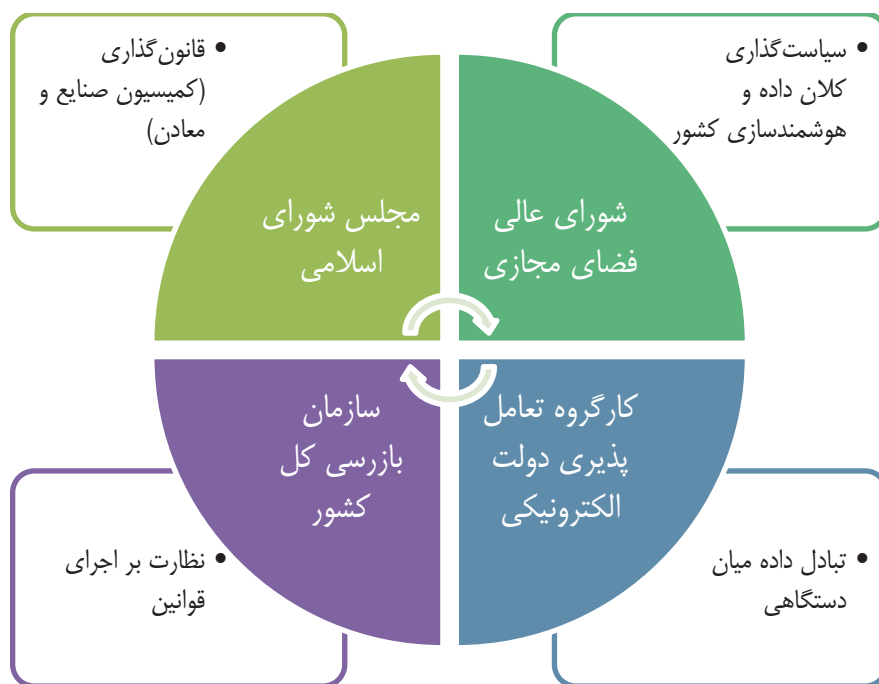

شکل ۱. بازیگران اصلی دولت الکترونیکی در دولت

خارج از دولت نیز بازیگران و سیاست‌گذارانی وجود دارند که بر اجرای هوشمندسازی دولت و الکترونیکی‌سازی آن مؤثرند که در شکل ۲ به برخی از آنها اشاره خواهد شد.

شکل ۲. بازیگران دولت الکترونیکی و داده خارج از دولت

۳. روش شناسی

این گزارش با روش اسنادی - کتابخانه‌ای و همچنین برگزاری جلسات طوفان فکری با مسئولان اجرایی این حوزه و همچنین خبرگان دانشگاهی تهیه شده است. ابتدا گزارش‌های مرتبط با این موضوع که در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به چاپ رسیده‌اند، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند و سپس با استفاده از اسناد معتبر بین‌المللی در خصوص وضعیت رتبه و نمره کشور در شاخص‌های مختلف و بررسی نظرات خبرگان در این حوزه، گزارش تکمیل شد.

۴. تبیین ارکان مدل SOAR در زمینه دولت الکترونیکی

یکی از مدل‌های نسبتاً جدید تحلیل مسائل عمومی، مدل SOAR است که در سال ۲۰۰۳ توسط ژاکلین استاوروس^۱ و دیوید ال کوپرایدر^۲ به‌عنوان ابزاری جدید برای برنامه‌ریزی استراتژیک سازمان معرفی شد؛ اما اکنون برای تحلیل موضوعات راهبردی مختلف استفاده می‌شود. این مدل در بردارنده چهار رکن اصلی به شرح ذیل است:

۱. نقاط قوت (Strengths)،

۲. فرصت‌ها (Opportunities)،

۳. چشم‌اندازها (Aspirations)،

۴. نتایج (Results).

در این راستا، ابتدا نقاط قوت دولت الکترونیکی و فرصت‌های محیط پیرامون آن در شرایط کنونی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و در ادامه، چشم‌اندازهای این حوزه و نتایج حاصل از موفقیت آن ناظر بر دورنمای آینده ترسیم می‌شود. سپس، هریک از عناصر چهارگانه مدل به صورت جداگانه یا ترکیبی تحلیل شده و ظرفیت‌های این حوزه شناسایی می‌شود.

۴-۱. نقاط قوت

در این قسمت به نقاط قوت موجود در عرصه دولت الکترونیکی و داده در کشور پرداخته خواهد شد.

۴-۱-۱. وجود قوانین، مقررات و سیاست‌های کلی قابل قبول در کشور

متناسب با حل مسائل دولت الکترونیکی در کشور، سیاست‌های کلی، قوانین و مقرراتی در کشور وضع شده که هر کدام در سطح به خصوصی به حل مسائل این حوزه پرداخته است. در ادامه به هر کدام اشاره مختصری خواهد شد.

در ایران استفاده بخش دولتی از موضوع فناوری اطلاعات با تصویب اولین طرح جامع در این حوزه موسوم به «تکفا»^۳ توسط هیئت دولت در سال ۱۳۸۱ آغاز شد. لازم به ذکر است که این امر با توجه به تأکید مقام معظم رهبری به این امر در سیاست‌های کلی ابلاغی ایشان در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای در تاریخ ۱۳۷۷/۰۷/۱۱ صورت گرفت.

تمرکز اصلی طرح تکفا، گسترش فناوری اطلاعات و ارائه خدمات مبتنی بر این فناوری توسط دستگاه‌های اجرایی کشور بود. همچنین برای بهبود پذیرش دستگاه‌ها، نهادها و سازمان‌ها نسبت به این طرح، بودجه ویژه‌ای برای ایشان در تبصره «۱۳» قانون بودجه سال ۱۳۸۱ کل کشور در نظر گرفته شد.

ورود موضوع فناوری اطلاعات و دولت الکترونیکی به برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران از دهه‌های ۷۰ و ۸۰ صورت پذیرفته است. در برنامه سوم توسعه تمرکز بر تسهیل شرایط برای بخش خصوصی جهت وارد شدن به عرصه دولت الکترونیکی و تهیه زیرساخت‌های مربوطه

1. Jacqueline Stavros
2. David L. Cooperrider

۳. طرح توسعه و کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات ایران.

جهت بهره‌برداری از خدمات دولت الکترونیکی است. در این برنامه ۱۳ حکم مرتبط با فناوری اطلاعات وجود دارد که جهت‌گیری آنها به سمت کاهش انحصار دولت در این حوزه و توانمندسازی بخش غیردولتی با ایجاد شبکه‌های خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات بوده است. با ابلاغ **برنامه چهارم توسعه** بحث دولت الکترونیکی مورد توجه بیشتری قرار گرفت. در برنامه چهارم توسعه ۴۰ حکم مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات وجود داشت که تمرکز اصلی این احکام به سمت توسعه دولت الکترونیکی و صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات بود. موضوعاتی مانند «بانکداری الکترونیکی»، «سلامت الکترونیکی» و «آموزش الکترونیکی» برای اولین بار در این قانون لحاظ شد.

بالغیر ۳۲ ماده از قانون برنامه پنجم توسعه با حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات مرتبط هستند. ماده (۴۶) این برنامه به صورت ویژه بر گسترش استفاده از فناوری اطلاعات در دستگاه‌های اجرایی پرداخته است. در بندهای مختلف این ماده و تبصره‌های مرتبط، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مکلف شد تا در راستای بسط خدمات دولت الکترونیکی اقدامات بنیادینی به منظور تأمین زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات کشور به انجام برساند. رویکرد برنامه سوم توسعه در حوزه فاوا، آزادسازی و توسعه فعالیت بخش‌های مخابراتی در کشور بود. رویکرد برنامه چهارم توسعه استفاده از این فناوری در جهت توسعه زیرساخت‌های مربوطه در این حوزه بوده و در **برنامه پنجم توسعه** نیز احکام اختصاصی در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات وجود داشت که بخش عمده آن در ماده (۴۶) قانون بود. توسعه مواردی از جمله شبکه ملی اطلاعات، دولت الکترونیکی به همراه خدمات آن، امضای الکترونیکی و توجه به توسعه تقویت صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات از دیگر احکام مرتبط در برنامه پنجم ذکر شده است.

در **برنامه ششم توسعه** بر دستیابی به جایگاه دوم منطقه در حوزه فناوری تا سال ۱۴۰۴ تأکید شده بود. همین امر سبب شد تا توجه ویژه‌ای به توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در این برنامه شود. قانون برنامه ششم توسعه در بخش ۱۳ با عنوان «ارتباطات و فناوری اطلاعات» مشتمل بر مواد (۶۷)، (۶۸) و (۶۹) به طور خاص به فناوری اطلاعات و ارتباطات پرداخته است. در ماده (۶۷) این قانون به طور مستقیم به توسعه این حوزه پرداخته شده و اقداماتی برای دستگاه‌های اجرایی به منظور توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور در نظر گرفته است. ماده (۶۸) قانون برنامه ششم مشتمل بر ۱۰ بند است که به طور ویژه در حوزه کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات به مواردی پرداخته که به توسعه دولت الکترونیکی و الکترونیکی شدن فرایندهای سنتی کمک می‌کند. در ماده (۶۹) این قانون نیز وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مکلف شده تا برای دانش‌آموزان شهرهای کوچک، روستاها و حاشیه شهرهای بزرگ امکان دسترسی الکترونیکی از لحاظ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و تأمین محتوای لازم را به صورت رایگان فراهم آورد.

در برنامه هفتم توسعه بر امر هوشمندسازی دولت تأکید شده و در ماده (۱۰۷) به بیان الزامات هوشمندسازی دولت مانند زیرساخت یکپارچه ابری پرداخته شده و در این ماده به تأسیس واحد نوآوری و تحول اداری هوشمند نیز توجه شده است. در این برنامه به بهبود رتبه شاخص توسعه دولت الکترونیکی در کشور مشابه با برنامه‌های توسعه قبل توجه شده است. در این قانون در رابطه با انجام یا تکمیل الکترونیکی‌سازی خدمات دستگاه‌های مختلف بخش عمومی مانند درگاه ملی مجوزها، پنجره واحد خدمات حمایتی و پرونده الکترونیکی رفاهی، تکمیل الکترونیکی اظهارنامه مالیاتی و ... پرداخته شده است. در ماده (۱۰۸) این قانون به مباحث دولت الکترونیکی مربوط به قوه قضائیه مانند احراز هویت در خدمات ثبتی، وظایف قوه قضائیه در رابطه با سامانه ستاد و سایر موارد پرداخته شده است. همچنین اشاره شده که اطلاعات اتباع بیگانه باید در یک پایگاه داده مرجع برخط و یکپارچه شود و ارائه کلیه خدمات به ایشان براساس اطلاعات هویتی این سامانه باشد [۱]. تصویب دیگر قوانینی که به طور مشخص به این موضوع پرداخته است نظیر قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی در سال ۱۴۰۱ نشان دهنده اقدام عملی حاکمیت در جهت ساماندهی و یکپارچه‌سازی داده و اطلاعات و به تبع بهبود خدمات الکترونیکی دولتی به شمار می‌رود. موضوعات دیگری در قوانین مختلف به تناسب در این خصوص به تصویب رسیده است؛ نظیر ماده (۱۶۹) مکرر قانون مالیات‌های مستقیم و ...

تصویب ۲۳ پروژه اولویت‌دار دولت الکترونیکی (جدول ۱)، نقشه راه توسعه دولت الکترونیکی، نقشه ملی استعلامات کشور، چارچوب معماری سازمانی ایران، سند ملی تعامل‌پذیری دولت جمهوری اسلامی ایران، ضوابط فنی اجرایی توسعه دولت الکترونیکی، ۲۰ پروژه پیشران هوشمندسازی و ... از اسناد مهم مصوب توسط نهادهای مختلف هستند که رهنمون دولت الکترونیکی در کشور می‌باشند.

جدول ۲۳.۱ پروژه اولویت‌دار دولت الکترونیکی [۲]

ردیف	نام پروژه	سازمان متولی
۱	سامانه منحصر به فرد مکان محور اشخاص حقیقی و حقوقی	شرکت ملی پست ایران
۲-۱	استقرار هویت هوشمند اشخاص حقیقی	سازمان ثبت احوال کشور
۲-۲	استقرار هویت هوشمند اشخاص حقوقی	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۳	استقرار و کاربردی شدن امضای الکترونیکی در کلیه تبادلات و اسناد	مرکز توسعه تجارت الکترونیکی
۴	ساماندهی دفاتر پیشخوان	سازمان تنظیم مقررات
۵	بهره‌برداری کامل سامانه ستاد	مرکز توسعه تجارت الکترونیکی
۶	توسعه و استقرار نظام جامع سلامت الکترونیکی	معاونت درمان وزارت بهداشت
۷	بهره‌برداری از سامانه مالیات الکترونیکی	سازمان امور مالیاتی کشور
۸-۱	ایجاد نظام بیمه الکترونیکی	بیمه مرکزی
۸-۲	ایجاد پایگاه بیمه اجتماعی کشور	سازمان تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری و ...
۹	بهره‌برداری از سامانه اعتبارسنجی مدارک آموزش رسمی کشور	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۱۰	استقرار پنجره واحد داده‌ها و اطلاعات کشور و نظام دسترس‌ی به آنها	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۱	استقرار پنجره واحد صدور مجوزهای کشور	وزارت اقتصاد و دارایی
۱۲	استقرار پنجره واحد سامانه مدیریت زمین	سازمان فناوری اطلاعات ایران
۱۳	استقرار پنجره واحد تجاری کشور	مرکز توسعه تجارت، گمرک و ...
۱۴	استقرار نظام خزانه‌داری الکترونیکی کشور	وزارت امور اقتصادی و دارایی
۱۵	ایجاد سامانه یکپارچه خدمات دستگاه‌های اجرایی به کارکنان	سازمان اداری و استخدامی
۱۶	ایجاد سامانه جامع مدیریت نظام اداری و خدمات کشور	سازمان اداری و استخدامی
۱۷	استقرار سامانه یکپارچه حسابداری و مالی دستگاه‌های اجرایی	وزارت امور اقتصادی و دارایی
۱۸	ایجاد و استقرار سامانه جامع دولت همراه	سازمان فناوری اطلاعات
۱۹	فرآیندسازی نظام الکترونیکی تبادل اطلاعات و استعلامات	سازمان فناوری اطلاعات ایران، کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور، بانک‌ها و کسب‌وکارهای الکترونیکی غیردولتی
۲۰	استقرار کارپوشه ملی ایرانیان	سازمان فناوری اطلاعات ایران
۲۱	استقرار بهره‌برداری از نظام جامع بانکداری الکترونیکی	بانک مرکزی
۲۲	سامانه شناسایی و مبارزه با کالای قاچاق	ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز
۲۳	استقرار و بهره‌برداری از سامانه جامع حمل‌ونقل	وزارت راه و شهرسازی

۲-۱-۴. تقسیم کار معین میان دستگاه‌های سیاستگذار و مجری در کشور

در این خصوص نهادها و متولیان در کشور شناسایی شده‌اند و پیگیر این موضوع در کشور هستند. در ادامه برخی از آنها نام برده شده و توضیحاتی ارائه شده است.

جدول ۲. برخی از مهم‌ترین نهادهای سیاستگذار و مجری در زمینه دولت الکترونیکی [۱]

ردیف	نام نهاد/ دستگاه/ سازمان	وظایف
۱	شورای عالی فضای مجازی	تحقق اشراف کامل و به‌روز نسبت به فضای مجازی در سطح داخلی و جهانی و تصمیم‌گیری نسبت به نحوه مواجهه فعال و خردمندان کشور با این موضوع از حیث سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و محتوایی و نظارت بر اجرای دقیق تصمیمات در همه سطوح [۳]
۲	شورای عالی فضای مجازی: مرکز ملی فضای مجازی	مواجهه فعال و مبتکرانه با فضای مجازی در سطح ملی و جهانی و توسعه آن به میزان آمادگی قطعی نظام (از نظر فنی و محتوایی) برای استفاده از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدات آن [۴]
۳	شورای اجرایی فناوری اطلاعات	تعیین خط‌مشی‌های اجرایی در قلمروی فناوری اطلاعات جهت توسعه و استقرار دولت الکترونیکی و ایجاد زمینه و بستر گسترش کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور و برنامه‌های توسعه بخش‌های مختلف در چارچوب سیاست‌های کلی نظام، مصوبات شورای عالی فضای مجازی و قوانین مربوط [۵]
۴	کمیسیون توسعه دولت الکترونیکی	مدیریت و راهبری کلان حوزه دولت الکترونیکی در کشور، تبیین نقش و هدایت دستگاه‌ها در توسعه دولت الکترونیکی به‌منظور یکپارچه‌سازی برنامه‌های حوزه دولت الکترونیکی، نظارت و ارزیابی بر فعالیت‌ها و برنامه‌های مربوط به حوزه دولت الکترونیکی دستگاه‌های اجرایی کشور، بررسی و اعلام نظر در خصوص پیشنهادهای دستگاه‌های اجرایی در حوزه دولت الکترونیکی [۶]
۵	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات: معاونت دولت الکترونیکی سازمان فناوری اطلاعات	تهیه و پیشنهاد دستورالعمل‌ها، ضوابط، معیارها، آیین‌نامه‌های لازم و استانداردهای فنی و تخصصی مورد نیاز حوزه دولت الکترونیکی جهت تصویب در مراجع ذیصلاح
۶	سازمان اداری و استخدامی کشور: معاونت حکمرانی الکترونیکی و هوشمندسازی نظام اداری	تهیه طرح جامع فناوری اطلاعات دولت، استفاده از ظرفیت‌های فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، برنامه‌ریزی به‌منظور یکپارچه‌سازی سامانه‌های کاربردی و افزایش هوشمندسازی سیستم‌های سازمان بر مبنای شاخص‌های عملکرد توسعه، تهیه و تدوین چارچوب فنی تولید سامانه‌های کاربردی، طراحی، ایجاد، توسعه و نگهداری سامانه‌های کاربردی اعم از عمومی-اختصاصی و ملی، پردازش اطلاعات و آمار به‌منظور ارائه آمار و تحلیل و مدل‌سازی وقایع پیچیده تعاملی
۷	کارگروه تعامل‌پذیری دولت الکترونیکی	ایجاد هماهنگی و یکپارچگی، تعیین نقش‌ها و متولیان مربوط به پایگاه‌های داده کشور و ساماندهی به تعامل‌پذیری میان دستگاه‌ها

۳-۱-۴. طراحی و پیشرفت پنجره ملی خدمات دولت هوشمند

پنجره ملی خدمات دولت هوشمند^۱ راهی امن و مطمئن برای دسترسی اینترنتی به خدمات دولتی، از طریق یک سیستم متحد است که در اسفندماه ۱۴۰۰ راه‌اندازی شد و تاکنون بیش از ۹۶ درصد از دستگاه‌ها به آن متصل شده و بیش از ۵۴ میلیون نفر نیز در این سامانه احراز هویت شده‌اند. این سامانه با هدف ایجاد سهولت در ارائه خدمات دولتی به شهروندان راه‌اندازی شده و از طریق آن شهروندان می‌توانند با یک مرتبه احراز هویت، از تمامی خدمات دولتی به‌طور رایگان بهره‌مند شوند.

بسیاری از خدمات دولتی دستگاه‌های مختلف دولت و قوه قضائیه در این سامانه ارائه شده و با یک‌بار احراز هویت، می‌توان به تمامی آنها دسترسی داشت. براساس بند «ج» تبصره «۷» **قانون بودجه ۱۴۰۲** و همچنین بند «ج» ماده (۱۰۷) **قانون برنامه هفتم پیشرفت**، تمامی

1. <https://www.my.gov.ir>.

دستگاه‌ها باید به این پنجره بپیوندند و هر ساله حداقل ۲۰ درصد از خدمات خود را الکترونیکی سازند.^۱ لازم به ذکر است که دسترسی به خدمات الکترونیکی دانشگاه‌ها و اتصال آنها به پنجره ملی خدمات دولت هوشمند، موجب دریافت جایزه از طرف کنفرانس بین‌المللی WSIS در سال ۲۰۲۴ شده است [۷].

۴-۱-۴. طراحی پورتال داده باز کشور

در گام ملی مجموعه داده‌های باز و کاربردی یا پورتال ملی داده باز را می‌توان اصلی‌ترین اقدام کشور در حوزه داده حکومتی باز به‌شمار آورد. این سامانه در تلاش بوده است تا با گردآوری داده و فراداده از دستگاه‌های مختلف حکومتی، آنها را به عموم مردم ارائه دهد و اهداف اقتصادی و اجتماعی مورد انتظار از داده حکومتی باز را محقق کند.

نسخه اولیه پورتال ملی داده باز در سال ۱۳۹۵، طبق مصوبه یازدهم کارگروه تعامل‌پذیری و مصوبه شانزدهم شورای اجرایی فناوری اطلاعات، دسترسی به داده‌های دولت و انتشار آن در قالب «درگاه ملی کاتالوگ و مجموعه داده‌های باز و کاربردی»^۲ راه‌اندازی شد. این سامانه یا به عبارتی سامانه ملی کاتالوگ و مجموعه داده‌های باز و کاربردی کشور، تحت نظارت و تولی سازمان فناوری اطلاعات ایران راه‌اندازی شده و هدف اصلی آن، ایجاد و نگهداری فراداده و مجموعه داده‌های باز یکپارچه از دستگاه‌های ذی‌ربط و فراهم کردن ابزارهای پیشرفته برای جستجوی این داده‌ها در سطح ملی ذکر شده بود [۸].

اگرچه این سامانه راه زیادی تا تبدیل شدن به پورتال حرفه‌ای عرضه داده باز در کشور را دارد، اما ایجاد و پیشرفت این سامانه در طی سال‌ها و تلاش برای تجمیع داده باز سازمان‌های مختلف و ارائه آن در این سامانه، اقدام رو به جلو و مثبتی تلقی می‌شود.

۴-۱-۵. نمونه‌های موفق دولت الکترونیکی در کشور

بانکداری دیجیتال شامل خدمات مختلفی همچون انتقال وجه، پرداخت قبوض، مدیریت حساب، ارائه وام و تسهیلات و سرمایه‌گذاری به‌صورت آنلاین است، این خدمات از طریق ابزارهای مختلفی همچون اپلیکیشن‌های موبایل، پلتفرم‌های آنلاین و دستگاه‌های خودپرداز انجام می‌شود. بانکداری دیجیتال به مشتریان امکان می‌دهد تا بدون نیاز به حضور فیزیکی در شعب بانک، امور مالی خود را مدیریت کنند. در ایران، بانکداری دیجیتال با رشد قابل توجهی روبه‌رو بوده است، بانک‌ها و مؤسسات مالی با سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین و توسعه پلتفرم‌های دیجیتال تلاش کرده‌اند تا خدمات خود را به‌صورت آنلاین ارائه دهند، از جمله این اقدامات می‌توان به راه‌اندازی اپلیکیشن‌های بانکی، سامانه‌های پرداخت آنلاین و توسعه زیرساخت‌های امنیتی اشاره کرد.

در بهمن‌ماه ۱۴۰۳ تعداد تراکنش‌های الکترونیکی به ۴.۱ میلیارد تراکنش رسید که ارزش آنها به ۱۶.۶ هزار میلیارد تومان بالغ شد. همچنین، نسبت اسکناس و مسکوک به نقدینگی به پایین‌ترین سطح تاریخی خود یعنی ۱.۵۵ درصد کاهش یافته، که نشان‌دهنده کاهش وابستگی به پول نقد و افزایش استفاده از ابزارهای پرداخت دیجیتال است [۹].

در نتیجه بانکداری اینترنتی و موبایلی رشد فزاینده‌ای کرده است و موضوعاتی مثل احراز هویت دیجیتال، افتتاح حساب آنلاین، دریافت تسهیلات غیر حضوری و انتقال وجه آنلاین، چک و سفته الکترونیکی به‌طور جدی توسعه یافت. بدیهی است که راه‌های بسیاری تارسیدن به وضعیت مطلوب بانکداری در پیش بوده و باید در این مسیر تلاش‌های زیادی صورت گیرد.

۴-۱-۶. وجود و تربیت نیروی انسانی متخصص

وجود نیروی انسانی متخصص در حوزه فناوری اطلاعات و امنیت سایبری یکی از مهم‌ترین نقاط قوت کشور محسوب می‌شود. دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ایران هر ساله فارغ‌التحصیلان متعددی در حوزه مهندسی کامپیوتر، علوم داده و امنیت سایبری تربیت می‌کنند که می‌توانند به توسعه حکمرانی داده کمک کنند.

۱. «چ» - خدمات خود را تا پایان سال اول اجرای برنامه به‌صورت برخط و امن ارائه کرده و حداقل سالیانه بیست درصد (۲۰٪) از خدمات الکترونیکی خود را برای کلیه اشخاص حقوقی و اشخاص حقیقی بالای هجده سال از طریق «پنجره ملی خدمات دولت هوشمند» به‌صورت هوشمند و بدون مراجعه حضوری و دخالت عامل انسانی یا اخذ مدارک و مستندات به‌صورت دستی ارائه کنند. آیین‌نامه اجرایی این بند مشتمل بر مصادیق خدمات و نحوه هوشمندسازی و بهینه‌سازی فرایندهای مربوط طرف سه ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات با همکاری سازمان اداری و استخدامی کشور تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

مهم‌ترین نشانه جهت اثبات این مدعا، استفاده کشورهای مختلف جهان از متخصصین ایرانی با قیمت‌های بالاست. اگر چه این موضوع یکی از نقاط قوت‌های کشور به حساب می‌آید، اما عدم سیاستگذاری مناسب جهت جذب و نگاهداشت نیروی انسانی متخصص و مهاجرت آنها، خود می‌تواند به یکی از نقاط ضعف کشور مبدل شود.

به نقاط قوت دیگری نیز نظیر شناسنامه‌دار شدن خدمات دولت، ایجاد مرکز ملی تبادل داده و اطلاعات کشور و استفاده فراگیر از کارت ملی هوشمند ملی در خدمات دولت الکترونیکی می‌توان در این زمینه اشاره کرد که جهت اختصار به آنها پرداخته نشده است.

۷-۱-۴. توسعه سامانه‌های مختلف نظام اداری در کشور

استفاده از فناوری اطلاعات برای بهبود وضعیت نظام اداری کشور یا استقرار دولت الکترونیکی، یکی از برنامه‌های پربسامد دولت‌های مختلف در چند دهه اخیر بوده است. در بند پنزدهم سیاست‌های کلی نظام اداری نیز به توسعه نظام اداری الکترونیکی و فراهم آوردن الزامات آن به منظور ارائه مطلوب خدمات عمومی اشاره شده است. در این راستا، سامانه‌های مختلفی نظیر کارمند ایران، پاکنا (پایگاه اطلاعات کارکنان نظام اداری)، سینا (سکوی یکپارچه نظام اداری)،^۱ سامانه انتشار نتایج ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی (دولت‌سنج) و نیز زیرسامانه‌های آنها در رابطه با زیر نظامات مختلف مدیریت سرمایه انسانی دولت، توسعه یافته است.

۸-۱-۴. توسعه و تشکیل پایگاه‌های داده و اطلاعات پایه در کشور

به منظور بهبود ارائه خدمات عمومی و تبادل داده‌های مورد نیاز دستگاه‌های مختلف در این خصوص، پایگاه‌های داده و اطلاعات پایه توسط سازمان‌ها و نهاد‌های متولی تأسیس شدند که از جمله آنها می‌توان به ۲۷ پایگاه داده و اطلاعات پایه مذکور در [قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی](#) نام برد. در این قانون علاوه بر تعیین متولی هر کدام از این پایگاه‌ها، سازوکارهایی جهت نگهداری، به‌روزرسانی، امنیت و ... پایگاه‌ها نیز بیان شده است. به تبع به‌روزرسانی و تولی‌گری مناسب از این پایگاه‌ها و یکپارچه‌سازی آنها جهت تبادل بهتر داده میان آنها و به تبع ارائه خدمات عمومی به مردم، یکی از مهم‌ترین نقاط قوت کشور در این زمینه است. در جدول ۳ اسامی پایگاه‌ها و متولیان آنها در قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی بیان شده است.

1. <https://karmandiran.ir/>.

جدول ۳. پایگاه‌های داده و اطلاعات پایه و سازمان‌های متولی آنها [۱۰]

ردیف	عنوان پایگاه داده‌ها و اطلاعات پایه	دستگاه متولی پایگاه
۱	پایگاه ملی هویت اشخاص حقیقی	سازمان ثبت احوال کشور
۲	پایگاه ملی هویت اشخاص حقوقی	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۳	پایگاه نظام ملی نشانی‌گذاری مکان محور کشور	شرکت ملی پست جمهوری اسلامی ایران
۴	پایگاه اطلاعات مکان اقامت اشخاص حقیقی	سازمان ثبت احوال کشور
۵	پایگاه اطلاعات مکان اقامت اشخاص حقوقی	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۶	پایگاه شناسه کالا و خدمات	وزارت صنعت، معدن و تجارت
۷	پایگاه وسائط نقلیه کشور	فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران
۸	پایگاه شناسنامه خدمات دولت	سازمان اداری و استخدامی کشور
۹	پایگاه اطلاعات شبکه احراز هویت کاربران ارتباطی (شاهکار)	سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی
۱۰	پایگاه اطلاعات و مدارک تحصیلی کشور	وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۱۱	پایگاه ملی اسناد و املاک و حدنگاری (کاداستر) کشور	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۱۲	پایگاه ملی بیمه‌های سلامت کشور	سازمان بیمه سلامت ایران
۱۳	پایگاه اطلاعات دانش‌آموزی و مدارس	وزارت آموزش و پرورش
۱۴	پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۵	پایگاه اطلاعات مجوزهای کسب‌وکار کشور	وزارت امور اقتصادی و دارایی
۱۶	پایگاه ملی اطلاعات داده‌های باز کشور	سازمان فناوری اطلاعات ایران
۱۷	پایگاه ملی سلامت (پرونده الکترونیکی، نظام پزشکی، غذا و دارو)	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۸	پایگاه اطلاعات مالیاتی و مؤدیان کشور	سازمان امور مالیاتی کشور
۱۹	پایگاه اطلاعات مالی کشور	وزارت امور اقتصادی و دارایی
۲۰	پایگاه اطلاعات خدمات بانکی و پولی کشور	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
۲۱	پایگاه اطلاعات مکان محور کشور	سازمان برنامه و بودجه کشور
۲۲	پایگاه ملی اطلاعات و آمار کشور	مرکز آمار ایران
۲۳	پایگاه اطلاعات ثنا و سجل کیفری کشور	قوه قضائیه
۲۴	پایگاه اطلاعات تقسیمات کشوری	وزارت کشور
۲۵	پایگاه اطلاعات املاک و اسکان	وزارت راه و شهرسازی
۲۶	پایگاه اطلاعات نقشه کشور	سازمان نقشه‌برداری کشور
۲۷	پایگاه اطلاعات اوراق بهادر (کدال و سجام)	سازمان بورس و اوراق بهادار

۲-۴. فرصت‌ها

در این بخش به فرصت‌های موجود محیط پیرامونی در جهت پیشرفت دولت الکترونیکی در کشور پرداخته خواهد شد.

۲-۴-۱. روندهای رو به افزایش جهانی در زمینه دیجیتالی و هوشمند سازی دولت‌ها

روند جهانی حرکت به سمت دولت هوشمند و دیجیتالی شدن فرایندها، فرصتی مناسب برای ایران جهت تسریع در توسعه دولت الکترونیکی فراهم کرده است. این تحول می‌تواند ایران را در مسیر کاهش بوروکراسی و ارائه خدمات عمومی کارآمدتر قرار دهد. نتایج کلی بررسی گزارش «شاخص دولت دیجیتال» منعکس‌کننده تحولات ایجاد شده توسط دولت‌ها برای پیشبرد دیجیتالی شدن بخش دولتی است. در رتبه‌بندی کلی این گزارش [۱۱] ۱۰ کشور کره جنوبی، دانمارک، بریتانیا، نروژ، استرالیا، استونی، کلمبیا، ایرلند، فرانسه و کانادا رتبه‌های برتر در شاخص دولت دیجیتال هستند و عملکرد متوازن این کشورها در ابعاد شش‌گانه این شاخص، نشان‌دهنده تلاش همه‌جانبه آنها در اجرای سیاست‌های دولت دیجیتال است. کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی در ابعادی مثل: «دیجیتال براساس طراحی»، «داده‌محوری» و «دولت به‌مثابه سکو (پلتفرم)» عملکرد بهتری داشته‌اند. تلاش‌هایی که در طول همه‌گیری کووید-۱۹ توسط دولت‌ها برای تقویت پایه‌های دولت دیجیتال در جهت پاسخ‌گویی به شرایط اضطراری به کار گرفته شد، می‌تواند دلیل این عملکرد باشد. اقداماتی نظیر افزایش میزان سرمایه‌گذاری در زمینه استقرار و تقویت زیرساخت‌های عمومی دیجیتال (مانند هویت دیجیتال، اشتراک‌گذاری داده، پلتفرم‌ها و برنامه‌های خدمات دیجیتال) و همچنین افزایش تعداد خدمات دیجیتال انجام گرفته شده است. در مقابل، نتایج نشان می‌دهد که کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی از نظر عملکردی در ابعاد «کاربرمحوری»، «فعال بودن» و «شفافیت به‌صورت پیش‌فرض» عملکرد پایین‌تری داشته‌اند [۲۱].

۲-۴-۲. افزایش دسترسی مردم به اینترنت

رشد ضریب نفوذ اینترنت و استفاده از گوشی‌های هوشمند در کشور، بستری مناسب برای توسعه خدمات دیجیتال فراهم کرده است. با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اینترنتی و پهنای باند، می‌توان دسترسی همگانی به خدمات الکترونیکی را تضمین کرد. ضریب نفوذ اینترنت براساس آمار بانک جهانی [۱۳] تا سال ۲۰۲۲، ۸۲ درصد بوده است. این عدد بیانگر آن است که از هر ۱۰۰ نفر ایرانی بالای ۶ سال به اینترنت دسترسی دارند و کاربر اینترنت هستند. این عدد نشانگر وضع مطلوبی از نفوذ اینترنت و زیرساخت‌های دسترسی به اینترنت در کشور است که در نسبت با دیگر کشورها وضعیت مطلوبی را نشان می‌دهد.

۲-۴-۳. مشارکت بخش خصوصی در هوشمندسازی خدمات دولتی

با ایجاد زمینه قانونی مناسب در کشور و پیشرفت و بهبود زیست‌بوم استارت‌آپی در سال‌های اخیر، زمینه‌ای مناسب به‌منظور حضور و شکل‌دهی بازار برای بخش خصوصی از طریق ارائه خدمات عمومی به مردم ایجاد شده است. بخش خصوصی هم‌اکنون در یافته‌ها که می‌تواند بسیاری از سود حاصله خود را از ارائه خدمات دولتی در پلتفرم‌های تلفن همراه و سکوها، مختلف به مردم ایجاد کند.

۲-۴-۴. جمعیت جوان کشور

یکی از مشکلات کشورهای مختلف در راستای ایجاد دولت الکترونیکی و هوشمند در کشور، میزان پذیرش یا عدم پذیرش الکترونیکی‌سازی از طرف مردم است. یکی از قابلیت‌های کشور ایران در این حوزه، غلبه نسل جوان در کشور است که میزان پذیرش الکترونیکی‌سازی فرایندها را در کشور بسیار بالا برده است. نه‌تنها میزان پذیرش الکترونیکی‌سازی و هوشمندسازی فرایندها از طرف نسل جوان با استقبال و پذیرش همراه است، بلکه تقاضا در جهت پیشرفت و تسریع در این امور نیز ایجاد شده است. این موضوع یکی از ویژگی‌های مطرح شده برای نسل معروف به نسل Z است که براساس تعاریف بین‌المللی به متولدین میان سال‌های ۲۰۱۰-۱۹۷۵ گفته می‌شود. یکی از ویژگی‌های متولدین این نسل «دیجیتالی‌های مادرزاد» برشمرده می‌شود. براساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن سازمان ملی آمار در سال ۱۳۹۵ [۱۴]، جمعیت متولدین این نسل در کشور، کمی بیش از ۲۰ میلیون نفر هستند که ۲۵ درصد از کل جمعیت کشور را در سال ۱۳۹۵ تشکیل می‌دادند.

۴-۲-۵. همکاری‌های بین‌المللی در عرصه داده و دولت هوشمند

در خصوص هوشمندسازی و تبادل داده، همکاری‌های مختلفی در میان کشورهای جهان ایجاد شده است. این همکاری‌ها موجب استفاده از داده‌ها و اطلاعات یکدیگر و همچنین بهره‌گیری و درس‌آموزی از سیاست‌ها یکدیگر در عرصه داده و دولت الکترونیکی است. پیوستن به این اتحادیه‌ها و تلاش برای آموختن و به اشتراک گذاری آموخته‌ها در این عرصه، یکی از فرصت‌های مهم در این زمینه به‌شمار می‌رود. همکاری‌های کشورهای حوزه بریکس، کشورهای عضو سازمان همکاری در دولت باز (OGP) و همکاری کشورهای عضو سازمان ملل به‌طور کلی در اجلاس‌های بین‌المللی نظیر فروم حکمرانی اینترنت (IGF)، برخی از این نهادهای همکاری بین‌المللی هستند.

۴-۳. چشم‌اندازها

۴-۳-۱. هوشمندسازی تمامی خدمات دولت بدون دخالت انسانی

الکترونیکی شدن تمامی خدمات دولت بدون دخالت انسانی و بدون ارائه هیچ‌گونه مدارک هویتی و بدون مراجعه حضوری شهروندان، از چشم‌اندازها و اهداف اصلی ایجاد دولت الکترونیکی در تمامی کشورهای دنیا و به‌تبع در ایران است که به کرات در مواد قانونی به این مهم اشاره شده است.

۴-۳-۲. الکترونیکی شدن تمامی معاملات دولتی

معاملات دولتی با ایجاد سامانه ستاد (سامانه تدارکات الکترونیکی دولت)^۱ در کشور رشد بی‌سابقه‌ای پیدا کرده است. براساس ماده (۱۰۴) برنامه هفتم پیشرفت، تا پایان برنامه تمامی معاملات دولتی باید به‌صورت الکترونیکی انجام گیرد. با توجه به ظرفیت‌ها و زیرساخت‌های فنی موجود در کشور این امر تحقق‌پذیر است و صرفاً نیاز به همکاری جدی دستگاه‌ها در استفاده از سامانه ستاد و همچنین بهبود و افزایش ظرفیت این سامانه است.

۴-۳-۳. ارتقا و بهبود نمره کشور در شاخص‌های دولت هوشمند از جمله شاخص EGD

شاخص‌های مختلفی جهت سنجش هوشمندسازی دولت‌ها در سطح جهانی معرفی شده‌اند. شاخص بلوغ فناوری دولت‌ها^۲ (GTMI)، شاخص دولت دیجیتال سازمان توسعه و مشارکت اقتصادی^۳ (DGI)، شاخص مقایسه تطبیقی دولت الکترونیکی^۴ و شاخص توسعه دولت الکترونیکی^۵ (EGDI)، از جمله شاخص‌هایی سنجش هوشمندسازی و دولت الکترونیکی هستند. بهبود در این شاخص‌ها و به‌طور خاص در شاخص توسعه دولت الکترونیکی در ماده (۱۰۷) قانون برنامه هفتم پیشرفت نیز تصریح شده است. این شاخص میانگین وزن‌دار نمرات نرمال شده سه بخش مهم دولت الکترونیکی است. این سه بخش عبارتند از:

۱. دامنه و کیفیت خدمات آنلاین (OSI): استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات توسط دولت‌ها برای ارائه خدمات عمومی که شامل چهار نماگر است:

الف) ارائه خدمات،

ب) فناوری،

ت) چارچوب نهادی،

ث) تأمین محتوا،

ج) مشارکت الکترونیکی.

۲. وضعیت توسعه زیرساخت‌های ارتباط از راه دور (TII) که شامل چهار نماگر است:

1. Setadiran.ir.
2. GovTech Maturity Index
3. OECD Digital Government Index
4. EGovernment Benchmark
5. E-Government Development Index

الف) تعداد کاربران اینترنتی در هر ۱۰۰ نفر،

ب) تعداد مشترکین تلفن همراه در هر ۱۰۰ نفر،

ت) تعداد اشتراکات هر پهن‌بند بی‌سیم به‌ازای هر ۱۰۰ نفر،

ث) تعداد اشتراکات هر پهن‌بند ثابت به‌ازای هر ۱۰۰ نفر.

۳. وضعیت شاخص سرمایه‌انسانی (HCI) که شامل چهار نماگر است:

الف) نرخ باسوادی بزرگسالان،

ب) نسبت ناخالص ثبت‌نام در ابتدایی، متوسطه و دانشگاه،

ت) سال‌های مورد انتظار تحصیل،

ث) میانگین ساله‌ای تحصیلی.

این شاخص هر ساله توسط سازمان ملل باروش‌های مختلفی سنجیده می‌شود و کشورها ملزم به پر کردن پرسشنامه‌ای در این زمینه هستند. در اسناد مختلف و از جمله ماده (۱۰۴) برنامه هفتم پیشرفت و همچنین برنامه تحول نظام اداری بر بهبود نمره کشور در این شاخص تأکید شده است.

۴-۳-۴. استقرار کامل دولت الکترونیکی

استقرار کامل دولت الکترونیکی در کشور مستلزم ایجاد خدماتی است که بدون مراجعه حضوری شهروندان و بدون ارائه مدارک هویتی، مبتنی بر نیازهای شهروندان و ارائه خدمات دولتی مبتنی بر پیش‌بینی نیاز آنها براساس اصول شش‌گانه ذیل تحقق می‌گیرد:

۱. طراحی خدمات مبتنی بر دیجیتالی‌سازی،

۲. داده‌محوری،

۳. دولت به‌مثابه سکو (پلتفرم)،

۴. شفافیت به‌صورت پیش‌فرض،

۵. کاربرمحوری،

۶. فعال بودن دولت در پیش‌بینی نیازها.

۴-۳-۵. حکمرانی داده و حکمرانی داده‌مبنا

بهبود تصمیم‌گیری‌های مسئولان نظام وابسته به ارائه داده و اقدام مبتنی بر داده‌ها و فکت‌های واقعی از میدان است. هر چقدر داده‌های تهیه شده از وضعیت موجود در کشور دقیق‌تر و باکیفیت بیشتری تولید شوند و به‌سمع‌ونظر مسئولان رسیده شود، امکان اتخاذ تصمیمات دقیق‌تر و حرفه‌ای‌تر در این زمینه بیشتر خواهد بود. این مسئله مستلزم ایجاد نظام حکمرانی داده از تولید و پردازش و یکپارچه‌سازی داده‌های مورد نیاز کشور خواهد بود.

لازم به ذکر است که حکمرانی داده‌مبنا به استفاده از داده و رهیافت‌های تولید شده مبتنی بر داده در جهت بهبود تصمیمات گفته می‌شود، اما حکمرانی داده یا حکمرانی داده به سیاست‌ها، قوانین، اصول و پروتکل‌هایی است که هر کشور جهت مدیریت ابعاد مختلف داده در کشور خود می‌پردازد.

۴-۳-۶. افزایش همکاری شهروندان در دولت الکترونیکی

یکی از جدی‌ترین اهداف هوشمندسازی دولت‌ها، به مشارکت‌گیری مردم در فرایندهای حاکمیتی است. مشارکت مردم در قانونگذاری، نظارت بر اجرای قانون، مشارکت در تخصیص منابع و بودجه مبتنی بر نیازهای خود، مشارکت در تحلیل و به‌روزرسانی داده‌های مورد نیاز دولت هوشمند، مشارکت در بهبود ارائه خدمات دولتی، مشارکت در ایده‌پردازی برای حکمرانی بهتر و ... از جمله اهداف مشارکت مدنی در دولت هوشمند و الکترونیکی است که در بستر فناوری اطلاعات انجام می‌گیرد.

۴-۴. نتایج

با توجه به نکات بیان شده در سه محور پیشین مدل SOAR، در قسمت نتایج، باید ایده‌هایی ارائه شود که چشم‌اندازها و چشم‌اندازهای بیان شده را محقق کند یا زمینه تحقق آنها را فراهم آورد. در ادامه به برخی از این موارد اشاره می‌شود.

۴-۴-۱. تدوین قوانین مورد نیاز در حوزه دولت الکترونیکی و داده

به مجموعه‌ای از قوانین مورد نیاز در جهت تحقق کامل دولت الکترونیکی در کشور و همچنین ساختاردهی به مسئله داده در کشور نیاز وجود دارد که به آنها اشاره می‌شود:

– **تدوین قانون حمایت و حفاظت از داده:** با توجه به خلأ قانونی در زمینه حق و تکالیف شهروندان و سکویهای استفاده‌کننده از داده‌های شهروندان (اعم از خصوصی و دولتی)، انتشار گسترده غیرقانونی داده‌ها و اطلاعات شهروندان به کرات اتفاق می‌افتد و مسیر پیگیری و احقاق حق مردم و همچنین جلوگیری از اتفاقات مشابه در کشور وجود ندارد. همچنین با توجه به خلأ قانونگذاری در این عرصه، سکوها نسبت به نوع رفتار و تحلیل و پردازشی که از داده‌های مردم انجام می‌دهند پاسخ‌گو نیستند و حد و حدود آن مشخص نیست.

– **الزامات مالکیت داده:** در ادامه نکته پیشین، عدم تعیین دقیق مالک داده در قوانین موجب سوءاستفاده از داده‌ها شده و همچنین حق و تکالیف مرتبط با داده در کشور مشخص نمی‌شود.

– **اصلاح قوانین مرتبط با محرمانگی داده:** قوانین موجود در خصوص ایجاد محرمانگی و نهادهای متولی تشخیص محرمانگی در کشور با تشمت و تعارض همراه است. این قوانین باید اصلاح شوند و متناسب با وضعیت روز جامعه و نیاز مبرم به داده‌های باز در کشور مورد بازنگری قرار گیرند.

۴-۴-۲. تحقق واقعی داده باز در کشور

استفاده از داده و بهره‌گیری از آثار و مزایای آن، در وهله اول نیازمند در اختیار گذاردن داده با کیفیت و به موقع از طرف حاکمیت به مردم و بخش خصوصی است. به‌رغم آنکه در کشور مصوبات زیادی در زمینه ایجاد داده باز و سامانه ملی داده باز و کاتالوگ کشور به تصویب رسیده است، اما عدم همکاری دستگاه‌های اجرایی و عدم پیگیری این موضوع از طرف نهادهای بالادستری، موجب شده که این مسئله با کندی پیش برده شود. لذا افزایش همکاری شهروندان در دولت الکترونیکی و همچنین استقرار دولت الکترونیکی در وهله اول نیازمند ارائه داده شفاف و دقیق و به‌روز است.

۴-۴-۳. ایجاد فرماندهی واحد در عرصه دولت الکترونیکی کشور

همان‌گونه که بیان شد، نهادها و سازمان‌های مختلفی در راستای ایجاد دولت هوشمند و الکترونیکی در کشور مشغول فعالیت هستند و برخی از آنها همواره از دخالت دیگر سازمان‌ها در کارها و وظایفی که تصور می‌کنند مربوط به آنان است، شکایت دارند. همچنین برخی از دستگاه‌هایی که مسئولیت‌هایی ویژه در این امر دارند گاهی با ترک فعل خود موجب کندی سرعت ایجاد دولت هوشمند شده و برخی دستگاه‌های اجرایی پیرو نیز از اجرای دقیق و یا ارائه دقیق داده و اطلاعات خود در جهت بهبود فرایند هوشمندسازی دولت، استنکاف می‌کنند. مهم‌ترین پیشنهاد در این زمینه استفاده از ظرفیت اصل (۱۲۷) قانون اساسی کشور در جهت ایجاد یک فرماندهی هماهنگ‌کننده در این زمینه است. براساس این اصل رئیس‌جمهور می‌تواند نماینده ویژه‌ای از طرف خود در موضوع مشخصی را تعیین کرده و تصمیمات نماینده ویژه در حکم مصوبات هیئت‌وزیران است. این نماینده ویژه می‌تواند نقش فرمانده میدان هوشمندسازی دولت و پیشران و حرکت‌دهنده دیگر اعضای دولت در این زمینه بوده و دستگاه‌های مستنکف را از بازی خارج کند.

۴-۴-۴. پیشرفت تعامل‌پذیری در کشور

تعامل‌پذیری داده و اطلاعات در کشور با تصویب قانون مدیریت داده و اطلاعات رونق بهتری پیدا کرده است، اما هنوز با مطلوب کشور فاصله چندانی دارد. استقرار کامل دولت الکترونیکی در کشور، ارائه خدمات بدون حضور مردم، بدون نیاز به ارائه مدارک هویتی، انجام استعلامات با سرعت بالا در کشور، فعال بودن دولت‌ها در پیش‌بینی نیاز مردم در ارائه خدمات و دولت به‌مثابه سکو، همگی وابسته به ایجاد یک نظام

حرفه‌ای و دقیق تعامل‌پذیری در کشور است. با این وصف، تقویت نظام تعامل‌پذیری در کشور و بهبود مستمر پایگاه‌های پایه اطلاعاتی کشور در این زمینه یکی از اصلی‌ترین اقداماتی است که باید صورت گیرد.

۵. ظرفیت‌شناسی دولت الکترونیکی در کشور

در این بخش، ابعاد چهارگانه مدل به صورت جداگانه (با تأکید بر نقاط قوت یا فرصت‌های مهم) و ترکیبی (نقاط قوت و فرصت‌ها) دوبه‌دو مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و ظرفیت‌های حوزه دولت الکترونیکی و داده در ایران شناسایی می‌شود. بر این اساس، در ادامه به طرح و بررسی ظرفیت‌های شناسایی شده در این حوزه پرداخته خواهد شد.

۵-۱. ظرفیت قانون اساسی و قوانین کشور و نهادهای هماهنگ‌کننده و تصمیم‌گیر در زمینه دولت الکترونیکی

همان‌طور که بیان شد؛ قوانین متعددی از جنبه‌های مختلفی برای عرصه‌های مختلف دولت الکترونیکی در طی سال‌های ایجاد شده‌اند و نهادهایی جهت تصمیم‌گیری در این عرصه به وجود آمده‌اند. قوانین و مقررات موجب پیگیری و رصد اجرای آنها از طریق سازمان‌های نظارتی در دستگاه‌های اجرایی بوده و ریل حرکت در این مسیر را مشخص می‌کنند.

ظرفیت قانون اصل (۱۲۷) قانون اساسی موجب می‌شود که فرماندهی واحد در جهت استفاده از نهادهای موجود تصمیم‌گیر در زمینه دولت الکترونیکی با استفاده از ظرفیت‌های قانونی و مقررات مصوب ایجاد شود تا خط‌مشی واحد در این زمینه پیگیری شود.

۵-۲. ظرفیت نسل جوان و نیروی متخصص در کشور

همان‌طور که بیان شد؛ وجود نیروی انسانی متخصص در حوزه فناوری اطلاعات و امنیت سایبری یکی از مهم‌ترین نقاط قوت کشور محسوب می‌شود. تربیت این نیروها هر ساله از دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی عامل بسیار مهمی در پیشرفت کشور در این حوزه است.

تلفیق این ظرفیت با ظرفیت نسل جوان کشور، نشان‌دهنده نسلی است که هم جوان و پرنرژی و هم عصر با عصر فناوری اطلاعات بوده و هم از دانش و تخصص کافی در این زمینه برخوردار است. این ظرفیت، ظرفیت نابی است که تمامی کشورهای دنیا به دنبال آن بوده و برای کسب آن، هزینه‌های هنگفتی انجام می‌دهند. دقیقاً همین ظرفیت است که موجب برنامه‌ریزی‌های متعدد کشورهای مختلف جهت جذب نیروی جوان متخصص حوزه آی‌تی از کشور به کشورهای دیگر شده است.

۵-۳. ظرفیت نمونه‌های موفق قابل ارائه دولت الکترونیکی در کشور

بانکداری الکترونیکی در کشور از نمونه‌های موفق و قابل دفاع است. بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته نیز چنین زیرساخت دقیق و حرفه‌ای در زمینه بانکداری و ارائه خدمات بانکداری ارائه نکرده‌اند. این به معنی کامل و بی‌نقص بودن این مسئله نیست، به تبع هنوز راه زیادی جهت اتمام و اکمال بانکداری الکترونیکی در کشور وجود دارد. اما خدمات ارائه شده در این زمینه و مسیر طی شده می‌تواند الگویی برای طی مسیر در دیگر حوزه‌ها باشد.

بیمه و نسخه الکترونیکی نیز یکی دیگر از نمونه‌های موفق و قابل دفاع در کشور است که به نوبه خود باید تجربه‌نگاری و پیشرفت آن در کشور در مقایسه با دیگر کشورها مورد بررسی قرار گیرد.

این موضوعات نشان از آن دارد که اگر در موضوعی خاص، تمام همت و نیرو و نوآوری ملی به کار گرفته شود، به نتایجی قابل قبول دست پیدا خواهد شد و مشکلات و موانع مسیر نیز مانع از رسیدن به اهداف نمی‌شود.

۴-۵. ظرفیت مشارکت بخش خصوصی در الکترونیکی و هوشمندسازی خدمات دولتی مبتنی بر دسترسی کافی مردم به اینترنت

همان‌طور که بیان شد، دسترسی مردم در شهرها و بسیاری از روستاها به شبکه اینترنت در کشور از وضعیت قابل قبولی برخوردار است. اگرچه سرعت اینترنت هنوز راه زیادی برای بهبود دارد، اما دسترسی تا حد زیادی ایجاد شده است. این دسترسی به اینترنت ظرفیت استفاده بخش خصوصی از این موقعیت را فراهم آورده تا کسب و کار خود را گسترش داده و بسیاری از محصولات خود را مبتنی بر اینترنت در برنامه‌های کاربردی یا در سطح وب، در اختیار مردم گذاشته و دغدغه مشتری و کاربر را به دلیل عدم دسترسی به اینترنت، نداشته باشد. به عبارت دیگر، تلفیق ظرفیت دسترسی خوب مردم به اینترنت و حضور بخش خصوصی در این عرصه، منجر به ایجاد ظرفیت گسترش اقتصاد دیجیتال و به تبع افزایش ثروت ملی و نوآوری در این عرصه خواهد شد.

۵-۵. ظرفیت بهره‌برداری از پنجره واحد خدمات هوشمند دولت در توسعه همکاری‌های بین‌المللی

همان‌طور که بیان شد، پنجره واحد خدمات هوشمند دولت در کشور توسعه قابل قبولی پیدا کرده است و تقریباً تمامی دستگاه‌ها به آن متصل شده‌اند. بسیاری از خدمات نیز در حال ارائه به صورت الکترونیکی و هوشمند از این درگاه بوده که البته در حال پیشرفت و تکمیل است. استفاده از این ظرفیت در معرفی تجارب کشور در زمینه هوشمندسازی در عرصه بین‌المللی و استفاده از تجربیات دیگر کشورها در این زمینه، به خصوص تلاش برای مشارکت‌دهی شهروندان در امور دولت هوشمند از طریق پنجره واحد که خود موجب افزایش نمره کشور در شاخص EDGI نیز خواهد شد، ظرفیتی جدید در این عرصه را ایجاد می‌کند.

۶. پیشنهاد‌های سیاستی

متناسب با ظرفیت‌های شناسایی شده در این گزارش، پیشنهاد‌هایی جهت بهبود وضعیت کشور و حرکت به سمت آرمان‌ها و اهداف نتیجه‌گیری شده بیان می‌شود:

- هماهنگی و مدیریت واحد در اجرای سیاست‌های دولت الکترونیکی: همان‌طور که بیان شد؛ با توجه به نهادها و سازمان‌های متعدد سیاستگذار و مجری در این زمینه و تعدد سیاست‌های اثرگذار در خصوص دولت الکترونیکی و همچنین عدم اجرای سیاست‌های وضع شده، این وضعیت، نشان‌دهنده آن است که در حیطه اجرا، نیازمند پیگیری و تلاش برای اجرای سیاست‌هاست. از این رو، با توجه به تعدد و اختلاف وظایف سازمان‌ها و گاهی تعارضات موجود، موجب عدم حرکت در جهت پیشبرد اهداف خواهد شد، لذا استفاده از اصل (۱۲۷) قانون اساسی در جهت تعیین نماینده ویژه رئیس‌جمهور در خصوص اجرای سیاست‌های دولت الکترونیکی و مدیریت داده در کشور، ضروری است. نماینده ویژه اختیار تصویب مصوبات هیئت‌وزیران را داراست و می‌تواند با اختیارات خود، دستگاه‌های مستنکف از اجرای سیاست‌ها را مؤاخذه کرده و باقی دستگاه‌های مجری را هماهنگ کند.

- توسعه و بهبود داده باز در کشور: همان‌طور که بیان شد؛ سامانه ملی داده باز در کشور راه‌اندازی شده و دستگاه‌های مختلف ملزم به ارائه داده‌های خود در این سامانه هستند. صرف اعلام و ابلاغ مصوبات منجر به اجرایی شدن آنها نمی‌شود. در این زمینه پیشنهاد می‌شود که شاخص‌های دقیقی از نحوه و میزان ارائه داده‌های باز گزارش شده توسط دستگاه‌ها در جشنواره شهید رجایی اعمال شود و به ارائه داده و اطلاعات خارج از شاخص‌های تعیین شده امتیازی تعلق نگیرد (در حال حاضر یکی از شاخص‌های جشنواره شهید رجایی برای دستگاه‌های اجرایی، بارگذاری اطلاعات در سامانه داده باز است، اما این شاخص بسیار کلی بوده و بسیاری از دستگاه‌ها از جهت رفع تکلیف به آن عمل می‌کنند).

- نگاهداشت نیروی انسانی متخصص: همان‌طور که در ظرفیت‌های مطرح شده بیان شد، یکی از مهم‌ترین مسائل کشور در حوزه فناوری اطلاعات، نیروی انسانی است. نیروی انسانی در این حوزه اگرچه با هزینه و تلاش کشور تربیت شده است، اما به دلیل عدم توانمندی در

نگاهدشت نیروی انسانی و عدم تأمین نیازهای آنها، غالباً مهاجرت کرده یا در صورت عدم مهاجرت، به دلیل عدم جذابیت‌های مالی دستگاه‌های دولتی، به بخش خصوصی یا فریلنسری مشغول می‌شوند. دولت چاره‌ای جزء بازاندیشی در میزان حقوق و دستمزد نیروی انسانی حوزه فناوری اطلاعات و تغییر در فرایندهای انگیزشی در جهت نگاهداشت این نیروها را نداشته و با توجه به جذابیت‌های روزافزون کشورهای مختلف و همسایه برای جذب این اشخاص، اقدامات عاجل و سریعی نظیر ایجاد مشوق‌های مالی و غیرمالی یا ایجاد نوع خاصی از استخدام در دولت و ... در این زمینه نیاز است.

– **بهبود تعامل پذیری داده و اطلاعات در کشور:** تعامل‌پذیری داده و اطلاعات در کشور با تصویب قانون مادر آن یعنی قانون مدیریت داده و اطلاعات ملی در سال ۱۴۰۱، رشد و خیز بسیاری داشته است. به عبارت بهتر، بعد از تصویب این قانون، دستگاه‌ها و نهاد‌های نظارتی می‌دانند که در جهت تبادل داده و اطلاعات بین دستگاهی در کشور و ارائه خدمات به بخش خصوصی در این زمینه، باید به کدام نهاد مراجعه کرد. اگرچه توفیقات بسیاری پس از تصویب این قانون حاصل شده است، اما پس از گذشت دو سال از این قانون، برخی از موارد آن نیاز به اصلاح و تکمیل دارد. برای نمونه، ذکر پایگاه آمار سازمان ملی آمار در این قانون موجب شده که دستگاه‌های اجرایی که به صورت پیش فرض در جهت تولید آمارهای با کیفیت و مورد نیاز به سازمان ملی آمار، چالش نداشتند، هم‌اکنون ارائه اطلاعات به این سازمان را منوط به تصویب کارگروه تعامل‌پذیری می‌دانند. همچنین اگرچه ماده (۹) این قانون در جهت ایجاد ضمانت اجرای عدم انجام مصوبات کارگروه تعامل‌پذیری برای دستگاه‌های اجرایی ایجاد شده است، اما تاکنون یک مورد استفاده از این ظرفیت نیز انجام نشده است. ترکیب اعضای کارگروه نیز در مواجهه با تصمیم‌گیری در خصوص دسترسی یا عدم دسترسی دستگاه‌ها به داده و اطلاعات، تعارض منافع دارند که این امر موجب تورش در تصمیمات آنها خواهد شد.

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و ایجاد دولت هوشمند از طریق استفاده از فناوری‌های نوین در جهت ارائه خدمات دقیق‌تر، سریع‌تر و باکیفیت‌تر به مردم، از ضروریات عصر هوش مصنوعی است. پیشرفت‌های سریع و گاهی لحظه‌ای در زمینه فناوری‌های نوظهور، کشورها را بر آن داشته تا با استفاده از آنها، ظرفیت‌های جدیدی در حکمرانی و تعامل خود با شهروندان جامعه، ایجاد کنند. لذا تلاش برای حرکت با آهنگ هوش و فناوری جهانی در جهت بهبود فرایندهای دولتی و ارائه خدمات دقیق‌تر به مردم و جامعه، از ضروریات حائز اهمیت برای هر کشوری تلقی می‌شود.

در این گزارش تلاش شد تا ابتدا مبتنی بر مدل SOAR، نقاط قوت، فرصت‌ها، چشم‌اندازها و نتایج دولت الکترونیکی و داده در کشور شناسایی شوند و سپس متناسب با ظرفیت‌های شناسایی شده، ظرفیت‌های جدیدی با استفاده از تلفیق ظرفیت‌های شناسایی شده، ایجاد گردند. پس از آن متناسب با ظرفیت‌های شناسایی شده، به ارائه پیشنهاد‌های سیاستی در جهت بهبود وضعیت کشور در راستای ظرفیت‌ها بیان شد. ظرفیت‌های متعدد و قابل استفاده‌ای در کشور در جهت رسیدن به آرمان‌ها و چشم‌اندازهای متصور شده وجود دارد که به تبع استفاده به موقع و دقیق از این ظرفیت‌هاست که موجبات رسیدن به آرمان‌ها و چشم‌اندازها را فراهم خواهد آورد.

- [۱]. میرزما محمدی، ایلیا و محمدی هارونی، فهمیه و مرتب، یحیی. تحلیل نظارتی پیرامون اجرای ۲۳ پروژه اولویت‌دار دولت الکترونیکی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳/۴/۹، شماره مسلسل: ۱۹۸۵۲.
- [۲]. مصوبه هیئت وزیران، فهرست پروژه‌های اولویت‌دار دولت الکترونیکی، شماره ۵۳۰۹۲/۵۵۲۸۵/۱۲۱۷۶ مورخ ۱۳۹۷/۲/۹.
- [۳]. متن و پیوست حکم ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص تشکیل شورای عالی فضای مجازی و تعیین اعضای حقیقی و حقوقی آن، ۱۳۹۰/۱۲/۱۷.
- [۴]. ماده (۲) اساسنامه مرکز ملی فضای مجازی مصوب شورای عالی فضای مجازی مورخ ۱۳۹۱/۴/۳۱.
- [۵]. اساسنامه شورای اجرایی فناوری اطلاعات مصوب هیئت وزیران شماره ۱۰۸۷۷۲/۱۰/۱۰/۱۳۹۸/۰۸/۲۹ هـ.تاریخ ۵۳۰۹۲/۵۵۲۸۵/۱۲۱۷۶ مورخ ۱۳۹۷/۲/۹.
- [۶]. ماده (۱۷) آیین‌نامه توسعه خدمات الکترونیکی دستگاه‌های اجرایی مصوب شورای عالی اداری در یک‌صد و شصت و چهارمین جلسه مورخ ۱۳۹۰/۴/۱۰.
- [7]. <https://en.ito.gov.ir/news/71/iran's-universities-smart-services-single-window-project-wins-the-wsis-2024-champion-prize>.
- [۸]. صابری، مریم، خانی، محمدحسین و مرادی، محمدحسین. داده حکومتی باز (۲): بررسی زیست‌بوم درگاه ملی کاتالوگ و مجموعه داده‌های باز و کاربردی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳/۸/۶، شماره مسلسل: ۲۰۱۵۰.
- [۹]. شرکت شبکه الکترونیکی پرداخت کارت (شاپرک). گزارش اقتصادی شاپرک (بهمن‌ماه ۱۴۰۳)، شماره ۱۱۶.
- [۱۰]. قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی، مصوب ۱۴۰۱ مجلس شورای اسلامی.
- [11]. OECD (2024), "2023 OECD Digital Government Index: Results and key findings", OECD Public Governance Policy Papers, No. 44, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1a89ed5e-en>.
- [۱۲]. صدری‌خواه شیخ‌آبادی، امیررضا و مرتب، یحیی. بررسی گزارش «شاخص دولت دیجیتال ۲۰۲۳» در کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (OECD)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳/۱۲/۸، شماره مسلسل: ۲۰۴۷۳.
- [13]. World Bank. World Bank Open Data: Iran, Islamic Republic of. <https://data.worldbank.org/country/iran-islamic-rep>. Accessed at: 25/3/2025.
- [۱۴]. مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵. قابل دسترسی در: <https://amar.org.ir/population-and-housing-census#52052>.

گزیده سیاستی

این گزارش به بررسی ظرفیتهای دولت الکترونیکی در کشور براساس مدل SOAR پرداخته و در نهایت پیشنهادهایی را در جهت بهبود و پیشرفت کشور در این زمینه مبتنی بر ظرفیتهای موجود ارائه داده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir